

Vlastní edice pramene je vynalézavě graficky diferencována, valným dílem nezávisle na předloze, takže se v ní lze po krátkém začtení snadno orientovat. Vesměs latinský text používá četné zkratky, s kterými si editoři poradili. Některá zdánlivá pochybení lze povětšinou vyložit užíváním některých specifických obrátů, případně přehlédnutím. S dobrým svědomím lze tedy konstatovat, že se nám dostává do rukou další důležitá pomůcka k dějinám pražské akademie v raném novověku.

Ivan Hlaváček

doi: 10.14712/23365730.2022.7

**Michael Diefenbacher – Olga Fejtová – Zdzisław Noga (Hgg.),
Krakau – Nürnberg – Prag. Stadt und Reformation. Krakau, Nürnberg
und Prag (1500–1618) / Kraków – Norymberga – Praga. Miasto i reformacja.
Kraków, Norymberga i Praga (1500–1618) / Krakov – Norimberk – Praha.
Město a reformace. Krakov, Norimberk a Praha (1500–1618)**
(Documenta Pragensia Monographia 33/2), Praha – Červený Kostelec 2019,
424 ss., ISBN 978-80-86852-83-6

Recenzovaná kolektivní monografie představuje rozšířené verze referátů ze stejnojmenné konference proběhnuvší ve dnech 6.–8. listopadu 2017 v Norimberku. Je to druhé pokračování z cyklu konferencí,¹ které společně organizují Národní archiv v Krakově (Archiwum Narodowe w Krakowie), Ústav dějin a archivnictví Pedagogické univerzity v Krakově (Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie), Archiv města Norimberka (Stadtarchiv Nürnberg) a Archiv hlavního města Prahy. Organizátoři konferencí se snaží ukázat dějiny tří středoevropských metropolí ve středověku a v raném novověku v komparativním pojetí. Ve druhém cyklu konferencí se badatelé soustředili na roli Norimberku jako průkopnického urbánního centra reformace v Německu a na její průběh v obou partnerských městech – Praze a Krakově. Vystoupení jednotlivých referentů zahrnovala otázky spojené s předreformačními snahami, utvářením sítí městských elit, interakcí mezi reformačním hnutím a uměním, rolí humanistů a učenců, reformací jako hnací silou rozvoje vzdělanosti a školství, jakož i významem Norimberku, Krakova a Prahy jako mediálních center tehdejší doby. Trvalým výsledkem konferenčních vystoupení je recenzovaná kolektivní monografie.

Publikace sestává z dvaceti statí, seskupených do osmi tematických bloků, jimž předchází krátký úvod (*Vorwort*) a uzavírá je shrnutí (*Bilanz*) rakouského historika Ferdinanda

¹ Společný třístranný projekt začal roku 2014 konferencí, která se konala v Krakově 16.–17. října toho roku. Výsledkem tohoto prvního setkání badatelů z Polska, Německa, Rakouska a České republiky byla publikace: Michael DIEFENBACHER – Olga FEJTOVÁ – Zdzisław NOGA (Hgg.), *Krakau – Nürnberg – Prag. Die Eliten der Städte im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit. Herkunft, Nationalität, Mobilität, Mentalität / Kraków – Norymberga – Praga. Elity miast w średniowieczu i epoce nowożytnej. Pochodzenie, narodowość, mobilność, mentalność / Krakov – Norimberk – Praha. Elity měst ve středověku a raném novověku. Původ, národnost, mobilita, mentalita* (Documenta Pragensia Monographia 33/1), Praha 2016, 576 ss. Třetí, prozatím poslední ze série konferencí se konala ve dnech 26.–27. října 2021 v Praze pod názvem *Stadt und Handwerk in der vorindustriellen Zeit*.

Oppla. První tematický blok se týká předreformačních hnutí (*Vorreformatiorische Bewegungen*, s. 17–88), jež působila ve třech sledovaných městech a vytvořila intelektuální podmínky pro recepci nové náboženské doktríny. Polský historik Paweł Kras se ve svém textu (*The Premature Reformation in Fifteenth-Century Krakow. Master Andrzej Gałka of Dobczyn and his Concept of „Ecclesia Primitiva“*) zaměřil na osobnost Mistra Andrzeje Gałky z Dobčina, jediného krakovského profesora otevřeně se příznávajícího k učení Jana Viklefa, a jeho univerzitní aktivity. Podrobně se věnuje jeho koncepci „*ecclesia primitiva*“, jež ho postupně přivedla až k podezření z hereze ze strany polské církve a v důsledku toho i k opuštění země. Franz Machilek je autorem příspěvku (*Religiöses Leben und Kommunalisierung kirchlicher Einrichtungen in Nürnberg zu Ausgang des Mittelalters*) pojednávajícího o církevním životě pozdně středověkého Norimberku, jenž byl vzhledem k velké koncentraci duchovních, kostelů, kaplí a farností dosti barvitý. Počty kléru ve městě totiž pozitivně ovlivňovaly úroveň vzdělanosti měšťanů, což se ovšem postupně negativně odrazilo ve vztazích mezi oběma sociálními skupinami v době reformace (emancipace měšťanstva). Poslední text (*Die Koexistenz zweier Konfessionen in Prag 1436 – ca. 1520*) tohoto bloku autorů Jana Hrdiny a Kateřiny Jišové je pokusem o shrnutí náboženské situace v Praze v uvedených letech, kdy katolická menšina musela žít ve stínu utrakvistické většiny. Je zajímavé, že tato situace měla vedle zjevných forem nepřátelství také rysy klidné koexistence, navíc podnítila zájem mezinárodní veřejnosti (*causa bohemica*).

Druhý blok textů (*Vernetzung der städtischen Eliten im Humanismus*, s. 91–125) se týká městských elit v Krakově, Norimberku a Praze a jejich síťového provázání. První text (*Die Humanisten im Kreis des Krakauer Rathauses*), jehož autorem je Marcin Starzyński, pojednává hutnou formou o humanistech, kteří byli úzce spojeni s krakovskou městskou radou a tvořili intelektuální kruh seskupený kolem Jana Heydeke pod názvem *Societas Vistulana*. Franz Fuchs pak představil otázku pronikání humanistických a následně reformačních proudů do rady města Norimberku (*1525: Humanismus, Reformation und Rats Herrschaft in Nürnberg*), kde se ovšem humanismus oproti silné akceptaci luteranismu neseťkal se stejně příznivou reakcí všech patricijů (a intelektuálů). Text Marty Vaculínové (*Humanis-tenetzwerke in Prag zu Beginn des 17. Jahrhunderts*) je pokusem o syntetické představení intelektuálních center pražského humanistického myšlení na počátku 17. století. Autorka se soustředila především na vliv renesančních ideálů v okruhu císařského dvora, univerzity a jezuitské akademie.

Následující tematickou sekci dotýkající se praktického rozměru reformace a reorganizace duchovního života (*Neuorganisation des geistlichen Lebens*, s. 129–174) v analyzovaných městech otevírá příspěvek Waldemara Kowalského. Autor se soustředil na průběh reformace a její popularitu v Krakově v letech 1517–1637 v souvislosti se sociální a etnickou strukturou jejich stoupců (*The Reformation and Krakow Society, c. 1517–1637: Social Structures and Ethnicities*). Kowalski zajímavým způsobem dokládá, že i v době největšího zájmu o reformaci (kolem r. 1568) počet evangeliků v Krakově nepřesáhl 10 % obyvatel. Text Anselma Schuberta představuje pokus o důkladnou chronologickou analýzu událostí let 1522–1525 v Norimberku, jež vedly k rozvoji luteranismu ve městě (*Die zögerliche Reformation. Die Reform des kirchlichen Lebens in Nürnberg zwischen spätmittelalterlicher Kommunalisierung, Reichsrecht und Reformationsbewegung (1522–1525)*). Ota Halama následně v posledním textu tohoto bloku představil dvě vlny luteránské reformace v Praze z let 1523 a 1609 (*The Waves of the Lutheran Reformation in Prague*) a pokusil se

na jejich příkladu postihnout charakteristiku tohoto náboženského hnutí v kontextu soupeření s utrakvismem dominujícím ve městě.

Čtvrtý tematický blok recenzované monografie sestává ze tří příspěvků pojednávajících o knihtisku Krakova, Prahy a Norimberku jako mediálních center kolem roku 1500 a jejich významu pro šíření reformace (*Medienzentren um 1500. Krakau, Nürnberg, Prag*, s. 177–268). Janusz S. Gruchala ve svém textu (*Die Krakauer Buchdrucker und die Reformation*) představuje tiskařskou činnost dvou velmi aktivních krakovských protestantských tiskařů, kteří kvůli tištění prací autorů spojených s reformací museli počítat s útoky katolíků. Přesto jim ale tolerantní atmosféra města umožňovala další působnost. Následující text Christine Sauer se týká norimberského knihtisku v kontextu reformace a obchodu s knihami (*Den Medienwandel meistern. Krise und Aufschwung der Nürnberger Buchgewerbes in der Reformationszeit*). Autorka koncentruje svůj zájem především na mimořádnou roli městských tiskáren na šíření luteránské ideologie v jihoněmeckých regionech a pozitivní ekonomické aspekty tohoto jevu. Tento text navíc obsahuje barevné ilustrace a prezentace statistických údajů. Třetí příspěvek této sekce z pera Olgy Fejtové je věnován Praze jako centru knihtisku v českých zemích a vlivu pražských tiskařů na šíření luteranismu (*Buchdruck und Buchhandel in den Prager Städten als Medien der lutherischen Reformation*). Autorka představila pražské tiskařské centrum jako aktivní teprve ve druhé vlně luteranismu. Bylo to způsobeno mimo jiné technologickým zpožděním knihtisku, v němž došlo ke skokovému rozvoji během druhé fáze luterství, spojené s novou (mnohem radikálnější) generací.

V následující tematické sekci týkající se intenzivní interakce mezi mocí a reformací (*Herrschaft und Reformation*, s. 245–268) se Wojciech Krawczuk a Maciej Ziemierski zabývají náboženskou intolerancí v Malopolsku na příkladu zničení protestantské bohoslužebny „Bróg“ v Krakově (*Zwischen Gehorsam und Aufruhr. Versuch einer Erklärung der Vernichtung des protestantischen Bethauses Bróg in Krakau im Jahre 1591*) a politicko-sociálními následky tohoto aktu, jež vedly až k porážce protestantismu ve městě. Autorem druhého a zároveň posledního příspěvku tohoto bloku je Marek Ďurčanský. Autor se zaměřil na vztah českých králů k městské samosprávě v 16. a 17. století (*Das Verhältnis des Herrschers zu den Prager Räten im 16. und zu Beginn des 17. Jahrhunderts vor dem Hintergrund der konfessionellen Entwicklung*). Pozornost si zasluhují zvláště pasáže týkající se ztráty části autonomie městských rad během vlády Jagellonců, po níž následovalo politické oslabení „třetího stavu“ v průběhu 16. století, do značné míry ovšem kompenzované hospodářským významem měst.

Následující tematický blok monografie sestává ze dvou textů, týká se rozhodovacích mechanismů v průběhu přijímání reformace, a zaměřuje se tedy především na události politického charakteru prvních dvou desetiletí 16. století (*Entscheidungswege zur Reformation*, s. 271–298). Zdzisław Noga se ve svém článku zabývá otázkou podílu městské rady Krakova na reformaci ve městě (*Der Krakauer Stadtrat und die Reformation*). Názory radních byly blízké především postojům vyšší šlechty, proto při šíření reformace nesehráli větší roli – tím spíše, že se měšťanstvo netěšilo větším náboženským svobodám. Podobného tématu, ale ve vztahu k Praze se ujal autor dalšího textu – Jiří Pešek (*Die Prager Rathäuser und die Reformation der Metropole*). Oproti Krakovu měli radní města Prahy silný podíl na šíření reformace v duchu Martina Luthera ve městě (respektive v pražských městech) a náleželi k jednomu z hlavních politicko-konfesijních táborů v Českém království 16. století.

Další sekce byla zaměřena na interakci mezi uměním a reformací (*Wechselwirkungen zwischen Kunst und Reformation*, s. 301–348). Marek Walczak je autorem textu o umění v Krakově na pozadí nových náboženských trendů 15. století („*Bilderreformation*“. *Die Kunst in Krakau im Angesicht neuer religiöser Strömungen und Tendenzen im 15. Jahrhundert*). Článek obsahuje četné obrazové přílohy dokládající změny v krakovském sakrálním umění. Michaela Hrubá a Jan Royt pojednali o historickém kontextu vizuálního umění luterské reformace v oblasti severních a severozápadních Čech (*Der historische Kontext der visuellen Kunst der lutherischen Reformation in Böhmen zu Beginn der Frühen Neuzeit*), jež byly úzce svázány se Saskem. Příspěvek se zabývá především dochovanými luteránskými chrámy a jejich vybavením. Je zajímavé, že se kromě několika zmínek o Praze vymyká teritoriálnímu vymezení monografie (Krakov, Norimberk, Praha).

Poslední tematický blok recenzované monografie se týká vlivu reformace na rozvoj vzdělanosti a školství (*Die Reformation als Katalysator des Bildungs- und Schulwesens*, s. 351–400). V prvním textu se Dawid Machaj zaměřil na postoj k reformaci ze strany krakovské univerzity (*Das Verhältnis der Krakauer Universität zur Reformation*), jež se jako katolická vysoká škola k novým náboženským směrům stavěla negativně. Přesto ale reformace vedla ke změnám norem regulujících život na univerzitě a způsobila také vzrůst protireformačních nálad ve městě. Poslední text tohoto bloku (a zároveň poslední v celé monografii) z pera Wolfganga Mährleho se týká osobnosti Jeronýma I. Paumgartnera, norimberského purkmistra a čelného představitele rané reformace ve městě (*Hieronymus I. Paumgartner (1498–1565) und das nachreformatorische Kirchen- und Bildungswesen der Reichsstadt Nürnberg*). Autor se zaměřil na Paumgartnerovu roli v poreformačním náboženském a vzdělávacím systému říšského města Norimberka, které na rozdíl od Krakova a Prahy nedisponovalo univerzitou, jež byla poté založena teprve v roce 1575 v Altdorfu a byla svým způsobem silně svázána s polskými antitrinitáři.

Recenzovaná monografie nepochybně vrhá nové světlo na evropský rozměr reformace a ukazuje, jak různými cestami probíhaly konfesijní změny v Krakově, Norimberku a Praze. Tato tři města spojovaly úzké obchodní vztahy a otevřená intelektuální a kulturní výměna, přesto se ale každé z nich zapojilo do reformačního hnutí jinak. Autoři jednotlivých textů zahrnutých do monografie zajímavě upozorňují na tyto nuance a nápaditým způsobem ukazují, jak komplexním procesem bylo přijetí (nebo odmítnutí) reformace v těchto třech středoevropských městech. Monografie se tak vřazuje do širokého kontextu výzkumu dějin reformace a zároveň také urbánních dějin 16. a 17. století. Komparativní pojetí předkládaných textů značně zvětšuje vědeckou hodnotu recenzované monografie, představující analytický obraz šíření reformace ve třech významných metropolích této části Evropy.

Robert T. Tomczak

(překlad Marek Ďurčanský)

doi: 10.14712/23365730.2022.8